

Semleges sarokból

ACZÉL ENDRE

A ringből vett kifejezéssel élve a semleges sarokból kívánnék néhány megjegyzést tenni a Teleki-szobor körül zajló vitához. Két idézettel kezdeném, az első **Eörsi Istvántól**, a második Javier Solanától (az EU fődiploomatájától) való. **Eörsi:** „Nyugat-Európában örök időkre számúzné magát a politika szférájából, aki szobrot akarna állítani egy antiszemita törvényeket hozó és ezeket büszkén vállaló miniszterelnöknek”. (Mármint gróf Teleki Pálnak.) Solana: „Az európaiaknak az a kötelességük, hogy mindenki másnál inkább tudatosítsák magukban az antiszemitizmus veszélyeit. Az antiszemitizmusnak a közelmúltban tapasztalt európai megnyilvánulásai botrányosak”.

Mindkét mondatban alapfeltevésként posztulálódik, hogy „Európa” (ez május 1-jéig még Nyugat-Európa) semmilyen közösséget nem vállalhat az antiszemitákkal. Helyes. Mint európaiak, Telekinek nem állítunk szobrot közterén. Kivált nem a fővárosi önkormányzat jóváhagyásával. Ezt kihagyjuk önön európai „entrée”-nkéből. Éspedig nem nyomorúságos, olcsó pragmatizmusunk, hanem meggyőződésünk okán.

Idáig minden rendben is van, csakhogy az Európára való hivatkozás, megvallom, kissé történelmietlennek tűnik nekem. Európa (megint csak: Nyugat-Európa) létezett a két háború között is, és ha balsejtelmeim nem csálnak meg, „abban” az Európában kevésbé szigorú megítélés alá esett az antiszemitizmus, így a Telekié is. Ezt azért ajánlom megfontolásra, mert történelmi teljesítmények csak a saját koruk koordinátaiban helyezhetők el.

Ha például antiszemitizmus helyett egyszerűbb és kifejezőbb fogalmat használunk, olyat például, mint a rasszizmus, némely diszkriminatív törvényhozási bűnök a legfelvilágosultabb, legliberálisabb nyugat-európai (és észak-amerikai) kormányok múltjában is tetten érhetők – csak épp a szenvedő alanyok nem zsidók voltak, hanem hinduk, feketék vagy más, „alantas” rasszok. Igaz, a törvények utóbb sem váltak auschwitzzi vonatokká, a szállítmány pedig hamuvá. De a „megengedő szemlélet” azért létezett, éspedig erősen. Jobb illusztrációval nem tudok szolgálni, mint azzal, hogy Teleki Pál Magyarországot Európa első, nyíltan antiszemita törvénye, a numerus clausus (1920) miatt nem közösítették ki az európai nemzetek családjából. A bethleni konszolidáció, a Trianon utáni Magyarország alapvető vívmánya, brit és francia segédlettel e törvény érintetlen fenntartása mellett is megvalósult. Senki sem jajveszékelt azért, hogy fél tucát, későbbi magyar Nobel-díjas a maga zsidó származása miatt nem tanulhatott magyar egyetemeken. Ez nem volt szempont. Minden csak Auschwitz után lett szempont. Kivált a második miniszterelnökségét (1939-1941) öngyilkossággal lezáró Teleki tevékenysége. Azokban az években, amikor ő a magyar kormány élén állott, és egy konok rasszista büszkeségével vállalta a második zsidótörvényt, finoman szólva is beszélő viszonyban volt az európai antiszemitizmus által legkevésbé megérintett britekkel. Azik egyáltalán nem a zsidótörvényekre figyeltek, hanem arra, hogy Teleki Magyarországa leválasztható legyen Hitlerről. A rasszista, egyszersmind német- és nyilasgyűlölő gróf alkalmas médiumnak látszott erre; pláne, hogy egy vasat nem adott volna soha Hitler háborús győzelméért. Teleki zsidótörvénye nem volt akadálya annak, hogy a brit korona ne rokonszenvezze a magyar revíziós igényekkel, feltéve, hogy a kínált alku létrejön. (Jugoszlávia megtámadása miatt nem jött létre, de ezt Teleki a halántékába eresztett pisztolygolyóval nyugtázta.) London tréfálkozó-ironikus attitűddel szemlélte a magyar zsidók jogfosztását, ha egyszer azt tapasztalta, hogy a kitűnő Teleki a náci-bolsi együttműködésből semmiféle részt nem vállal, nem-hogy Lengyelország, de még Románia rovására sem! Jellemes ember, mondták. Schmidt Mária sokat vitatott mondata szerint a zsidók sorsa a szövetségesek Hitler-ellenes katonai erőfeszítéseit semmi módon nem motiválta. Ez igaz. Én bizonyos értelemben továbbmennék. A Teleki-történet arra szolgál példával, hogy az antiszemitizmus még 1940-1941-ben sem volt perdöntő érv valamely rezsim megítélésének dolgában. Ahhoz katonát kellett szállítani Hitlernek. P. S. A román Antonescu marsall nem volt kevésbé antiszemita, mint Horthy, sőt. De egyikük esetében sem mérlegelték a győztesek azt, hogy hány zsidó vére tapad a kezükhöz. Csak azt: kértek-e különbékét. Antonescut kivégezték, Horthy még csak háborús bűnös se lett.